

УДК 17.036.2:159.923

Томюк Н. І.
Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаніка

ВПЛИВ ІДЕЙ НІМЕЦЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА ТА КЛАСИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЛІЗМУ БОРДЕНА ПАРКЕРА БОУНА

У статті досліджується вплив представників ідей Німецького Просвітництва та Класичної філософії на становлення поглядів засновника американського персоналізму Бордена Паркера Боуна. Доводиться, що, незважаючи на запозичення європейських філософських ідей, персоналізм слід розглядати як автентичну американську філософію, розвинуту засновником Бостонської школи американської особистісної філософії. У дослідженні пропонується поділ персоналізму Сполучених Штатів Америки кінця ХІХ – початку ХХ ст. на три основні напрями: плюралістичний, абсолютистський та плюралістично-моністичний.

Борден Боун являється найяскравішим виразником плюралістично-моністичного персоналізму, позиції що являє собою логічний синтез плюралістичної та абсолютистської форм. Він першим синтезував численні позиції персоналізму в послідовну систему, яка стала найбільш впливовою в Америці. Сутнісні риси якої можна визначити наступним чином: центральність персони, як в метафізичному так і в етичному сенсі, есенціально та фундаментально ідеалістичний напрям, теїстичний, креаціоністичний, декларування свободи, радикально емпіричний, критерієм правди виступає когерентність, використання оглядово-аналітичного методу, епістемологічна активність і дуалістичність, розгляд реальності крізь призму міжособистісних зв'язків чи соціальності.

Ключові слова: *німецький ідеалізм, американський персоналізм, трансцендентальний емпіризм, особистість, Бостонська школа особистісної філософії, Верховна особа, моральне благо.*

Томюк Н. Влияние идей Немецкого Просвещения и Классической философии на становление персонализма Бордена Паркера Боуна *В статье исследуется влияние представителей идей Немецкого Просвещения и Классической философии на становление взглядов основателя американского персонализма Бордена Паркера Боуна. Доказывается, что, несмотря на заимствования европейских философских идей, персонализм следует рассматривать как аутентичную американскую философию, развитую основателем Бостонской школы американской личностной философии. В исследовании предлагается разделение персонализма Соединенных Штатов Америки конца ХІХ - начала ХХ в. на три основных направления: плюралистический, абсолютистский и плюралистично-монистический.*

Борден Боун является ярким выразителем плюралистично-монистического персонализма, позиции представляющий собой логический синтез плюралистической и

абсолютистської форми. Он першим синтезував численні позиції персоналізму в послідовну систему, яка стала найбільш впливовою в Америці. Сущісні черти якої можна визначити наступним чином: центральність персони, як в метафізическому так і в етическому сенсі, есенціально і фундаментадно ідеалістическе напрямлення, теїстический, креаціоністический, декларування свободи, радикално емпірический, критерієм істини виступає когерентність, використання обзорно-аналітического методу, епістемологіческа активність і дуалістичність, розгляд реалітї сквозь призму міжличностних зв'язей ілі соціалітї.

Ключеві слова: Німецький Ідеалізм, Американський персоналізм, трансцендентальний емпіризм, лїчність, Бостонська школа персоналізму, Верховна Лїчність, Благо.

Tomiuk N. The German Ideas of The Enlightenment and Classical Philosophy that Influenced Borden Parker Bowne Personalism This paper examines the impact of the representatives of German ideas of the Enlightenment and Classical philosophy on the formation of attitudes founder of American Personalism Borden Parker Bowne. The author points out that despite borrowing European philosophical ideas, personalism is to be considered as an indigenous American philosophy, which was developed founder of the Boston School of Theology and Ministry. In dealing with personalism in the United States the chief types seem to have fallen logically into three basic categories: pluralistic personalism, absolutistic and plural-monistic.

Borden Bowne is the most distinctive representative of plural-monistic personalism, a position which is a logical synthesis of the pluralistic and absolutistic forms. He was first to organize the numerous strands of personalism into a coherent system. This form is the most influential in America.

Personalism in its most typical or thoroughgoing sense must, minimally, exhibit each of these traits: centrality of person, both metaphysically and ethically, fundamentally and thoroughly idealistic, theistic, creationist, freedomistic, radically empirical, coherence as criterion of truth, synoptic-analytic method, activist and dualistic epistemology, and reality is through and through social or relational.

Keywords: German Idealism, American personalism, transcendental empiricism, Boston School of Personalism, Supreme person, Good.

Засадничі положення персоналізму у Сполучених Штатах Америки є продуктом багатьох взаємозалежних мислителів. Проблема означеного дослідження полягає у визначенні ідей конкретних мислителів, що мали вплив на американську філософію, та їх зв'язку з основним типом особистісної філософії у США.

Дослідження витоків філософської спадщини Бордена Паркера Боуна привертає постійну увагу західних істориків філософії. В англословному світі, на наш погляд, найбільш важливими систематизованими працями з досліджень спадщини очільника Бостонської школи американського персоналізму є «Персоналізм і проблеми філософії» Р. Флюелінга, «Філософія персоналізму» А. Кнудсона та «Борден Паркер Боун» Ф.

Макконела. Також існує надзвичайно велика кількість статей, в яких висвітлюються різні аспекти філософії Б. Боуна. Зокрема, за своєю вагомістю слід відзначити статтю Е. Брайтмена «Персоналізм і вплив Боуна». У вітчизняній історії філософії американська персоналістська проблематика мала не дуже «сприятливу» репутацію. Відповідно серйозних праць, присвячених філософській позиції Б. Боуна, обмаль.

Підтримуючи думку видатного американського персоналіста Е. Брайтмена, що історичне дослідження є одним із головних завдань, які стоять перед персоналізмом [10; с. 168–170], ставимо за мету цієї розвідки дослідження ідей представників Просвітництва та Класичної філософії Німеччини, що мали вплив на формування філософських поглядів Бордена Паркера Боуна.

Існує величезна кількість дефініцій персоналізму. Так, Едгард Брайтмен визначає особистісну філософію як «теорію, за якою тільки персони є реальними: все істинне буття є персональним» [9; с. 389].

Альберт Надсон присвячує 70 сторінок у «Філософії персоналізму», щоб розповісти, що означає вказаний термін. Так, він пише: «...Ми можемо визначити персоналізм як форму ідеалізму, що рівною мірою визначає як персоналістичний, так і моністичний досвіди і знаходить в усвідомленій єдності, ідентичності та вільній діяльності особистості ключ до природи реальності та розв'язання кінцевих завдань філософії» [19; с. 87].

Ральф Флюелінг мислить персоналізм у подібній манері, пишучи, що це «сучасний термін, що застосовується до будь-якої філософії, яка розглядає особистість як вищу цінність і ключ до сенсу життя» [15].

Таким чином, центральним поняттям персоналізму виступає особистість. Будь-які «лейби» в даному випадку можуть ввести в оману.

Приміром, сам Б. Боун визначає себе теїстичним ідеалістом, трансцендентальним емпіриком, ідеалістичним реалістом і реалістичним ідеалістом. У. Хокінг, роблячи особистість ключем до розуміння реальності, взагалі не вважає себе персоналістом. Засновник Каліфорнійської школи не вважає «співпрацю безлічі істот остаточним фактом», аргументуючи свою позицію тим, що їхній зв'язок одне з одним показує, що вони не є насправді незалежними, є Один, який пояснює їхню спільність. Погляди Уїльяма Хокінга схожі з думкою Мері Калкінс, яка позиціонує себе абсолютистським персоналістом. Грузія Харкнес, яку відносять до боунівсько-брайтменської традиції, зауважує, що вона не дотримується персоналізму, який є просто буквальною традицією Америки, але позиціонує себе реалістичним теїстом. Плутанина збільшується, коли Г. Вімен [26; с. 487] висловлює свої сумніви з приводу того, що не може визначити, ким насправді є Е. Брайтмен: натуралістом чи лібералом.

Насправді «етикетки» є не такими вже й важливими, як акценти мислителя чи певні системи. Американський персоналізм класифікують за різними типами: пантеїстичний, телеологічний, реалістичний, теїстичний тощо [1; с. 577].

Як зазначає Т. Буфорд, американські представники особистісної філософії у своєму розумінні використання терміна «персоналізм» були послідовниками або Б. Боуна, або Дж. Говісона, або Дж. Ройса [11]. Відповідно важливими центрами

персоналістичної думки Сполучених Штатів Америки вважають Південно-Каліфорнійський, Гарвардський та Бостонський університети.

На нашу думку, логічним буде структурування американського персоналізму у трьох основних видах (хоча слід пам'ятати, що існують важливі відмінності в межах кожного):

– плюралістичний персоналізм, що підкреслює унікальність кожної людини (Каліфорнійська школа);

– абсолютистський. Стверджує, що кожна особа є частиною Абсолютної персони (Гарвард);

– плюралістично-моністичний. Дотримується погляду унікальності кожної людини та космічного значення Верховної Персони, яка є творцем і опорою всіх інших (Бостонська школа).

Персоналістична традиція школи богослов'я Бостонського університету починається з її засновника Бордена Паркера Боуна. Народився 14 січня 1847 року в Нью-Джерсі (США), випускник Пенінгтонської семінарії та Нью-Йоркського університету. Своє навчання продовжив в університетах Європи – у Парижі, Галле та Геттінгені [24; с. 242, 8; с. 5–9.]. Чи не найбільший вплив на світогляд Б. Боуна справила філософія Рудольфа Германа Лотце, який був наставником американського філософа в Геттінгені [20; с. 22]. Всю свою академічну кар'єру зробив у Бостонському університеті – методистській установі, створеній з метою надання освіти священнослужителям Нової Англії. Саме там він обіймав посаду професора філософії та декана Вищої школи з 1876 року і аж до своєї смерті (1910 року) [8; с. 9]. Як і більшість його наступників, американський філософ був висвячений у міністри методистської церкви [24; с. 245].

Філософську систему Бордена Паркера Боуна, пізніше названу Бостонським персоналізмом, можна представити його ж власною думкою. В листі до дружини Б. Боун описує себе в наступній манері: «Ось точна та чітка класифікація моєї позиції. Я – теїстичний ідеаліст, персоналіст, трансцендентальний емпірик, ідеалістичний реаліст і реалістичний ідеаліст; але всі ці вирази потребують пояснення. Їх вам не нададуть словники. Я не можу повністю визнати себе послідовником чогось одного. Я значною мірою погоджуюся з Лотце, але виходжу поза його межі. Я підтримую половину кантівської системи, але різко заперечую решту. В моїх поглядах сильний присмак філософії Берклі з повним запереченням його теорії пізнання. Я є Персоналіст, перший з клану в будь-якому безкомпромісному сенсі» [8; с. 10].

Таким чином, провідними етапами становлення філософських поглядів Б. Боуна на шляху до персоналізму є: об'єктивний ідеалізм, вплив таких мислителів як Дж. Берклі, І. Кант, Г. Лотце, а також трансцендентальний емпіризм.

Об'єктивний ідеалізм – перша фаза Боунового руху до персоналізму. Згідно з Б. Боуном, фізичні об'єкти є порядком енергізуючої божественної думки і волі, яка з погляду форм простору і часу, причинності та субстанції проявляється у світі речей. Підсумовуючи об'єктивну-ідеалістичну позицію Бордена Паркера Боуна, Френсіс Макконел зауважує: «Для нього активне Я зчитує повідомлення, бачить картинки, відчуває силу зовнішнього світу, що виражена божественним розумом, і нічого не існує поза межами розуму. Універс складається зі світооснови, яка є Вищим Я, та інших

кінцевих Я в загальній об'єктивній системі, де вони контактують одне з одним» [12; с. 18].

У виправленому виданні «Метафізики» (1898) Борден Боун зазначає, що його позицію можна описати як кантіансько-беркліанізм і трансцендентальний емпіризм. Руфус Баров приділяє значну увагу цьому питанню на сторінках своєї розвідки «Персоналізм: критичний вступ» [12; с. 19].

Вплив Джорджа Берклі. Френсіс Макконел, один із раних коментаторів праць Б. Боуна, переконаний, що провідною тенденцією поглядів філософа був беркліанізм. Власне в цьому й пояснення того, чому засновник Бостонської школи перейменував свою філософію з об'єктивного ідеалізму на персоналізм. Борден Боун дотримується поглядів Джорджа Берклі в тому, що він заперечує реальність матеріальних об'єктів відособлено від розуму, і погоджується з тим, що об'єкти є лише ідеями чи уявленнями, виробленими в людському розумі Богом. Він переносить увагу із зовнішнього світу фізичних об'єктів і фокусується на розумі. Вони вважають, що речі, які приходять у думку, мусять виходити з досвіду. Це є результатом підвищення місця розуму в процесі пізнання. Хоча Берклі розуміє Я як активне, він не віддає йому першості в своїй філософії як агенту, хоча періодично підкреслює активність розуму. Ф. Макконел вважає, що головна розбіжність між Берклі і Боуном була пов'язана з часом щодо філософії Канта, який наголошував на активному Я.

Аспекти Кантової філософії. Ідеалізм Б. Боуна, по суті, кантіанський, хоча він показує, що заперечує відмову І. Канта визнавати ноуменальні знання кінцевою реальністю. Він вважає, що Кант вельми помилявся, коли невдало звернувся до категорій думки як ноумена чи речі в собі. Його невдача полягає у тому, що він вивів ноумен без якого-небудь підґрунтя для існування. Відповідь Б. Боуна Кантові полягає у тому, що правила мислення застосовуються до всієї реальності без винятків і що є два типи реальності: феноменальна та онтологічна (казуальна). Хоча обидві вони є реальними, проте не є тотожними. Філософія феноменального світу засновника американського персоналізму показує, як розкрити онтологічний світ. Феномени є ніщо інше, як «форми досвіду», і треба лише докласти зусиль до прихованої сторони. Це стає можливим тільки завдяки мисленню. Думка може проникати всередину реальності тому, що вся реальність є природою думки. Важливим для персоналізму є погляд, згідно з яким феноменальний світ є реальним мислимим світом (світом думки) та вираженим думкою. В цьому полягають керівництво й гармонізація Б. Боуном думки та речі. Він проголошує, що остання (тобто річ) вкорінена в думці. Таким чином, немає двох окремих порядків – матерії й духу, а є один. І ним є природа розуму.

Б. Боун заперечує ранній емпіричний погляд, що розум чи мислення залежать від досвіду чи природи. Натомість вони є залежними від розуму. Закони мислення мусять бути зрозумілі нашим розумовим досвідом. Це твердження Боуна централізує та робить випуклим власне Я.

Б. Боун також запозичує Кантову ідею верховенства та центральності доброї волі в етиці. До того ж він визнає Кантів наголос на практичному розумі. На його думку, ми не спроможні побудувати на вищій правді про реальність думки розумового процесу (окремо), ми мусимо залежати від етичних і практичних аспектів нашої природи. Він

підтримує Канта в тому, щоб зробити цінності центральними в філософії. Борден Боун привласнює цю ідею як ключовий аспект своєї теорії знань. Релігія засновується на моральності, чи добродетельності та праведності Бога. Знання про реальність можуть бути вторинними не тільки щодо прямого інтелектуального процесу, а й щодо нашої етичної природи. *Трансцендентальний емпіризм.*

Трансцендентальний емпіризм, як зауважують дослідники, становить ядро цілої системи Б. Боуна. Категорії думки не визначаються чи створюються нашим досвідом, але виявляються й усвідомлюються в нашому досвіді. Розум сам може пояснити чи, принаймні, дати кращі роз'яснення на все. Це знання себе в житті і тільки в житті, що ніколи не може бути пояснено чим-небудь, таким чином, принципом пояснення є тільки своє буття.

Вплив Рудольфа Германа Лотце. Безперечно, істотний вплив на філософські погляди Бордена Боуна справив його вчитель Р. Лотце. Як визнає американський персоналіст, його філософія маркована поглядами Г. Лотце [12; с. 28–29]. Крім того, на думку дослідників, персоналізм Б. Боуна є продовженням філософських поглядів Фрідріха Якобі (1743–1819) протягом 1780-х років і позиції Ф. Шлеєрмахера 1790-х [4; с. 45].

Б. Боун ознайомлюється з німецькими персоналістичними ідеями в основному під керівництвом Г. Лотце. Як і чимало ліберальних протестантських проповідників і мислителів того часу, Борден Боун вважає персоналістичні погляди Лотце «антидотом небезпечних єретичних ідей пантеїзму, раціоналізму, агностицизму та атеїзму» [25].

Незважаючи на те, що персоналізм Б. Боуна сягає своїм корінням у ХІХ ст. німецької персоналістичної думки, його все ж таки розцінюють як жорстко незалежного мислителя. Коли він ідентифікується з аспектами деяких інших філософських теорій, такими як, приміром, беркліанський ідеалізм, метафізичний плюралізм Лейбніца і Кантів практичний розум, він тільки визначає міру внеску цих теорій у розвиток ґрунтовної персоналістичної філософії. Детальніше він раніше сформулював основне розуміння своєї філософії, попередньо подорожуючи за кордон в 1873 році. По суті, вся критика метафізичного еволюціонізму й агностицизму Герберта Спенсера в його першій книзі «Філософія Герберта Спенсера: існування як огляд перших принципів його системи» (1874), яка вже була опублікована як серія статей у «Новому англійці» протягом 1872 року [22; с. 586].

Методологічний натуралізм та зневага до матеріалістичної метафізики, на думку Е. Танстолла, є тими елементами філософії Г. Лотце, які взяв на озброєння Б. Боун, додаючи третього кандидата: суперечку Г. Лотце, що повноту людського буття не можна понизити до суто логічних і епістемологічних категорій. Р. Барров відповідно підсумовує це розуміння наступним чином: «Життя глибше та багатше, ніж просто чиста логіка». А також четвертий елемент – залежність німецького мислителя від постулату пояснення природного феномену і його віра в те, що постулати реальності передусім практичні, а не теоретичні. Ці постулати постають як акт віри; на його думку, всі вимоги до знань містять акт віри в можливість людського розуму здобувати достовірні знання про світ нашого досвіду. Більше того, надійність цих постулатів фіксується довірою в наші пізнавальні здібності та інтелігібельністю досвідного світу. Навіть теїзм як філософська

доктрина є гіпотетичним постулатом задля постачання найбільш плідного пояснення світової розумності та наших можливостей усвідомлення досвідного світу. Таким чином, теїзм є не більш ніж обговоренням аподиктичної звукової демонстрації Божої екзистенції. Ми виходимо з реалізації того, що ніщо не може бути впевненою пояснювальною перевагою теїзму над головними конкурентами сучасного Заходу одним розумовим обґрунтуванням [12; с. 136–140].

Ці чотири вихідні елементи філософії Г. Лотце американський персоналіст використовує у просуванні концепції особистісного Бога, який утверджує центральність розуму в поясненні світової інтелігібельності та цілеспрямованості. Справді, філософія німецького мислителя уповноважила Бордена Боуна боротися з твердженням, що без особистості не може бути адекватного пояснення причини можливості знань про щонебудь. Таким чином, без встановлення особи пізнавача світу неможливе його адекватне пояснення [18].

На думку Боуна, будь-яка впорядкованість і належний процес створені і підтримуються деяким розумним персональним агентом, воля якого в тому, щоб світ був влаштований таким чином. Розумного персонального агента, який створив і підтримує порядок і закономірності природних явищ, теїсти називають «Богом» [5; с. 4].

З філософії Лотце Боун також приймає методологічний натуралізм без визнання будь-якого виду еволюційного матеріалізму чи позитивізму [21; с. 606].

Крім того, філософія Г. Лотце дала засновнику американського персоналізму прийняття еволюції як дескриптивної наукової теорії відносно природи біологічних процесів [5; с. 270–272]. Боун говорить, що кожна теорія, яка намагається понизити ідею особистості до чогось безособистісного, зазнає трьох помилок: логічної, епістемологічної та метафізичної. Тільки ідея самої особистості може забезпечити адекватне пояснення інтелігібельності як особистісної екзистенції і, безперечно, безособистісного феномену [6; с. 264].

Підсумовуючи запозичення Боуна з філософії Лотце, що надалі вплинуло на цементування його думки, можна виділити такі основні погляди:

– ідея особистості як самоочевидного пояснювального принципу, що є кінцевою реальністю.

– позиція, за якою емпіричне вивчення світу врешті приведе до вивчення запитуваного (персони того, хто запитує), його особистості чи розумово-вольового агента, обумовленого можливостями нашого здобуття самопізнання і пізнання нашого навколишнього світу.

Філософія Лотце була своєрідним містком між персоналізмом Боуна і поглядами Ф. Шлеєрмахера.

Як зазначає Д. Танстол, етика – сфера Боунових поглядів, що була під прямим впливом філософії Ф. Шлеєрмахера [30; с. 101]. Ця характерна риса не була взята до уваги багатьма бостонськими персоналістами, натхненними моральною філософією Е. Брайтмена, втіленою в його праці «Моральні закони» (1933). В цій книзі автор чітко заявляє, що центральні етичні категорії його моральної філософії частково відрізняються від визнаних Б. Боуном та Ф. Шлеєрмахером.

Власне, цими етичними категоріями є: моральне благо, обов'язок та чесноти. Хоча ці категорії в основному виступають як етичні одиниці, вони цілісно охоплюють людське життя. На відміну від багатьох сучасних моральних філософів Заходу, Борден Боун і Фрідріх Шлейєрмахер розглядають ці категорії як першочерговий базис адекватної моральної філософії [7; с. 20].

Вплив Ф. Шлейєрмахера на етику Боуна чітко простежується в поглядах на історію. Боун розуміє історію як сцену, на якій твориться людська моральна драма. Фрідріх Бейзер зауважує з цього приводу: «Шлейєрмахер вважає, що історія – це, по суті, держава, в якій відбуваються дії людей у світі» [4; с. 68].

Д. Танстол пише: «при прочитанні «Принципів етики» Б. Боуна складається враження, що твір був написаний американським пропонентом етичних поглядів Шлейєрмахера. Більш очевидним це стає у другій половині праці, коли він переходить від аналізу етичних теорій і сконцентровується на культивуванні моральних ідеалів і фактичному житті з певними соціальними умовами та міжособистісній взаємодії в сімейних зв'язках, шлюбі тощо. Це зумовлено прийняттям концепції Шлейєрмахера рельєфності історичних здобутків [29; с. 102–103].

За Боуном, історія не може бути відділена від етики. Адже етика є умоглядним вивченням людських дій загалом, і самі людські дії наповнюють історію. Проте сам Боун цілком відкрито не викладає природу історії [2; с. 181–203].

Йдучи за Шлейєрмахером, Боун, безперечно, дотримується характерних рис Німецького Романтизму. Не дивно, що й Лотце інтерпретує схожий синтез цієї традиції. Пізніє Німецьке Просвітництво 1790-х у поглядах Шлейєрмахера виражається у відчутті довіри до творчого потенціалу самовираження в спільноті з іншими, бажанні вивчати людину та навколишнє середовище, жити моральним життям тощо. У своїх працях він описує виховання індивідуального самоформування [13; с. 3–10].

На ранньому етапі Німецький Романтизм вивчав і високо поцінював естетичного генія І. Канта. Він також пропагував висвітлення цієї традиції культивуванням естетично-інтуїтивної орієнтації в поглядах на наш взаємозв'язок з Універсом [28; с. 18–31].

Це веде його до переведення центральності християнської інтуїції (інсайту) в сумісній манері з романтичною сприйнятливістю, особливо з його уявленням релігійної інтуїції чи сприйняттям, підкріпленням відчуттям абсолютної залежності про те, що ми довідуємося з досвіду, коли гармонійно узгоджуємо себе з джерелом життя, тобто божественним [27; с. 15–24].

Як не дивно, Боун, як і Шлейєрмахер, не проявляє особливої активності в розробці онтологічної вимоги Божої природи. З цього приводу Манфред Франк зазначає, що у Шлейєрмахера цілком чітко зазначено: ніяка філософська чи теологічна мова за допомогою знань не в змозі довести Божу природу, окрім Божої активності в історії [17; с. 15–34]. Боун зручніше говорить про Бога, використовуючи розумові підстави.

Таким чином, засновник американського персоналізму Борден Боун будує власну особистісну філософію на уявленнях Шлейєрмахера про релігію як еманацию «пізнавального релігійного досвіду чи інтуїцію абсолютної залежності від божественного походження нашого існування» [17; с. 286].

Він синтезує це поняття релігії з Кантовою концепцією «морального стосунку практичного розуму» і посткантіанським твердженням легітимного методу пізнання світу [17; с. 286–287]. Таким чином, Бостонський персоналізм зазнав найбільш відчутного впливу філософії Ф. Шлеєрмахера в двох аспектах:

- заснованості релігії на особистій інтуїції нашої абсолютної залежності від божественного;
- значущості зростаючих персоналістичних наступів проти знеособлення в науці та філософії.

Підсумовуючи наше дослідження, зазначимо, що формування філософських поглядів Бордена Паркера Боуна відбулося під впливом німецької персоналістичної традиції, а саме критики поглядів Ф. Шлеєрмахера і Ф. Якобі, посткантіанського ідеалізму, особливо філософії Й. Фіхте, пантеїзму та натуралізму Г. Гегеля, впливом поглядів Г. Лотце стосовно цінності та унікальності особистості перед лицем матеріалістичної філософії та позитивізму. Фрідріх Шлеєрмахер і Фрідріх Якобі одними з перших розробили персоналістські цінності: ствердження вагомості значення кожної індивідуальності. Таким чином, особистісна філософія засновника Бостонської школи американського персоналізму являє собою своєрідне злиття кількох філософських внесків, у тому числі елементів ідеалістичної філософії, матеріалістичного феноменалізму і кантівської епістемології. Г. Доррієн, аналізуючи спадщину Б. Боуна, зазначає: «теологічно це синтез, позначений впливом Кантівської, Шлеєрмахерської, Гегельської та Річлеанської течій у ліберальній теології... від Канта – це проголошення етичного характеру істинної релігії, від Шлеєрмахера – це визнання духовного досвіду базисом релігії, від Гегеля – це наполягання на тому, що релігія безглузда без метафізичних вимог; з Річлеанської школи – це прийняття соціального Євангелія та ліберального бачення Ісуса» [17; с. 307].

Переважно критика автора «Персоналізму» сягає ідеалістичних акцентів у межах його системи. Так, Гарольд Олівер стверджує, що персоналізм Бордена Боуна і його уявлення про саму персону несе в собі багато «ідеалістичного багажу» [25; р. 39]. Роберт Невілл висловлюється в тому ж дусі: «В персоналізмі Боуна зібрані найпривабливіші частини «конаючого» німецького ідеалізму» [17; с. 343].

Таким чином, американський персоналізм, започаткований у XIX ст., виріс на ґрунті німецького ідеалізму. Поворот від ідеалістичної філософії до христології, реалізований у протестантському середовищі, повинен був об'єднатися з поверненням до персоналізму, з прагненням до формування його як найбільш популярного філософського напрямку. Тому американська філософія, яка створила підвалини персоналізму в 70-х роках XIX ст., трансформувала погляди німецького ідеалізму таким чином, щоб можна було подолати неправомірності існування в суспільному вимірі. Творець американського персоналізму був набожним методистом. Для своєї теорії він сформулював кілька засад. Серед них найважливіший принцип – трактування особи як ключа до розуміння всієї реальності, яка надає категорії для розуміння всього, окрім себе самої. Особистість сама усвідомлює життя актом самопізнання. Ось потужний наголос на важливості життя, а також індивідуальності. Особистий ідеалізм артикулює «незведеність душі». Особливості персональності, які Борден Боун і особистісні ідеалісти

підкреслюють, є активність, самонавчання, телеологічність і моральність – загалом її духовні якості. Ці акценти сильно контрастують із вченнями натуралізму та абсолютизму.

Ми погоджуємося з позицією, що, незважаючи на запозичення європейських філософських ідей, персоналізм слід розглядати як автентичну американську філософію. З цього приводу існує жвава критика в бік суб'єктності американської філософії. Для прикладу, у статті Джона Дьюї зазначається, що Америка не мала власної філософії, це була «участь у спадковій європейській грі», що американським філософам не вистачало «уяви в формування провідних ідей» і що вони робили багато «мертвої спеціалізованої роботи в області фактів» [15; с. 9].

Безперечно, нова нація в усіх сферах життя була певною мірою залежною від спадщини країн Європи, вона запозичила багато від французької, британської і німецької філософської думки. Проте демократична культура США була вирощена і розвинута мислителями, які послідовно і всебічно першими в історії відстоювали святість особистості. В усіх сферах американського національного життя надзвичайними зусиллями було багато зроблено для вираження індивідуального невід'ємного безперечного права. Від колоніальних днів по сьогодні персоналізм дотримується політичної рівності, рівних освітніх можливостей, економічних, соціальних і промислових реформ, наукового прогресу та релігійної свободи. Хоча американські персоналісти були деякою мірою залежними від «старіших» напрямів думки, проте кожен відчував себе власником оригінальної точки зору. Взаємопроникнення відповідних поглядів вбачає більшу ясність і схожість американської інтелектуальної думки як цілком розвинутого починання. Таким чином, персоналістські ідеї набули величезного розвитку, і, застосовуючи вислів Джона Дьюї, у «Сполучених Штатах Америки нова система розвинулась самосвідомо».

Література:

1. *Williams Th. D. Personalism / American Philosophy: An Encyclopedia* [ed.: John Lachs, Robert B. Talisse]. – London: Routledge, 2008. – 872 p.
2. *Auxier R. E. / R. E. Auxier // Time and Personality: Bowne on Time, Evolution, and History. Journal of Speculative Philosophy* 12, no. 4 1998, p. 181–203.
3. *Beiser Frederick / Frederick Beiser // Schleiermacher's Ethics in Cambridge Companion to Friedrich Schleiermacher* [ed.: Jacqueline Marina.- Cambridge: Cambridge University Press, 2005. - xiv, 384 p.
4. *Bengtsson J. O. The Worldview of Personalism: Origins and Early Development / J. O. Bengtsson.- Oxford: Oxford University Press, 2006. - 320p.*
5. *Bowne B. P. Metaphysics / B. P. Bowne.- Rev. ed. New York: Harpers & Brothers, 1898. - xiv, 429 p.*
6. *Bowne B. P. Personalism / B. P. Bowne .- Boston: Houghton Mifflin, 1908. - xi, 326 p.*
7. *Bowne B. P. Principles of ethics / B. P Bowne .- New York: Harper & Brothers, 1892. - xv, 309 p.*
8. *Bowne K. M. An Intimate Portrait of Bowne / K. M. Bowne // The Personalist. – 1921. – № 2. – P. 5–15.*
9. *Brightman E. S. An Introduction to Philosophy / E. S. Brightman. - New York: Henry Kolt Company, 1925. - 393 p.*

10. *Brightman E. S.* Tasks confronting a personalistic philosophy / E. S. Brightman // *Pacific Philosophical Quarterly*. - 1921. - №2 (3). - P. 162–171.
11. *Buford T.* Personalism [Електронний ресурс] / Thomas Buford. — Режим доступу: http://www.americanphilosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf.
12. *Burrow R.* Personalism: A Critical Introduction / R. Burrow. — St. Luis: Chalice Press, 1999. — 301 p.
13. *Crouter R.* Introduction. In
14. *On Religion: Speeches to Its Cultured Despisers (1799)* by Friderich Schleiermacher, translated and edited by Richard Crouter, xi-xxxix. New York: Cambridge University Press, 1996. xivi, 128 p.
15. *Dewey John* // *The Role of Philosophy in the History of Civilization*. *Philosophical Review* 36 (1): 1–9, 1927.
16. *Dictionary of Philosophy (Ancient-Medieval-Modern)* edited by Dagobert D. Runes. — Режим доступу: www.ditex.com/runes/p.html.
17. *Dorrien G. J.* The Making of American Liberal Theology: Idealism, Realism, and Modernity, 1900–1950, London, Westminster John Knox Press, 2003. — 494 p.
18. *Frank M.* Metaphysical Foundations: A Look at Schleiermacher's Dialectic / M. Frank // *Cambridge Companion to Friedrich Schleiermacher* [edited by J. Marina, C. Helmer]. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005. - xiv, 348 p.
19. *Gacka B.* A Presentation of Personalism [Електронний ресурс] / B. Gacka. - Personalism: Science, Philosophy, Theology. Режим доступу: <http://www.personalism.pl/biannual/number-1/a-presentation-of-personalism/>.
20. *Knudson A. C.* The Philosophy of Personalism / A. C. Knudson. - New York: Abingdon Press, 1927. — 438 p.
21. *Mandler W. J.* British Idealism: A History / W. J. Mandler. — Oxford: Oxford University Press, 2011. — 628 p.
22. *McDonald P.* Naturalistic Methodology in an Emerging Scientific Psychology: Lotze and Fechner in the Balance. / P. McDonald // *Zygon*. — 2008. - №3. — P.605–625.
23. *Miller R. M.* Notice of New Books: Bowne on the Philosophy of Hebert Spence / R. M. Miller // *New England and Yale Review*. — 1874. - №3. - P. 586–588.
24. *Oliver H. H.* Relational Personalism / H. H. Oliver// *The Personalist Forum*. — 1989. - № 5. - P. 39.
25. *Rowe H. K.* Modern Pathfinders of Christianity: The Lives and Deeds of Seven Centuries of Christian Leaders / H. K. Rowe . — Manchester: Ayer Publishing, 1928. - 253 p.
26. *Sullivan D.* Herman Lotze. — Режим доступу: URL = <http://plato.stanford.edu/archives/win2008/entries/herman-lotze/>.
27. *The Growth of Religion* In III P. P. II .Contemporary Growth of Religio / Ed. Horton W. M. - Chicago: Willet, Clark — 1938. - 505 p.
28. *Tice T. N.* Introduction: Enlightenment, Romantic and Modern Elements in Schleiermacher's Thought/ T. N. Tice // In *Schleiermacher Romanticism, and the Critical Arts* [ed. Hans Dierkes, Terrence N. Tice, and Wolfgang Virmond]. - NY: Mellen, 2007. — 437 p.
29. *Tice T. N.* Schleiermacher / T.N. Tice. - Nashville: Abingdon, 2005.- xv, 95 p.
30. *Tunstall D.* The Schleiermacherian Themes that Influenced Boston Personalism in: Schleiermacher's Influences on American Thought and Religious Life, 1835–1920 / D. Tunstall// [Ed. Jeffrey A. Wilcox, Terrence N. Tice, Catherine L. Relsey]. - Wipf and Stock Publishers, 2014. — 1116 p.